

SUN'IY INTELEKT VA INSON: HAMKORLIKMI YOKI RAQOBAT?

G'ulomjonova Mohinur Ulug'bek qizi

CHDPU talabasi

Tursunova Sarvinoz Telman qizi

Ilmiy rahbar

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:

*Received: 25.12.2025**Revised: 26.12.2025**Accepted: 27.12.2025*

KALIT SO'ZLAR:

Sun'iy intellekt, inson, hamkorlik, raqobat, mehnat bozori, texnologiya, axloq, O'zbekiston, ta'lim, kelajak, savodxonlik, imkoniyat

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada sun'iy intellekt va inson o'rtasidagi munosabatlar ijtimoiy, iqtisodiy hamda axloqiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada SI imkoniyatlari, mehnat bozoriga ta'siri, xavf va afzalliklari keng yoritilgan. Maqola yakunida SI va inson munosabati oddiy raqobat emas, balki hamkorlik va o'zaro to'ldiruvchi jarayon ekanligi xulosa sifatida keltirilgan

Bugungi kunda insoniyat yangi davr ostonasida turibdi. Texnologik taraqqiyotning eng yirik yutuqlaridan biri — bu sun'iy intellekt (SI)dir. O'tgan asrda elektr energiyasi, telefon yoki internet qanday inqilob qilgan bo'lsa, bugungi kunda SI ham shunday burilish yasamoqda. Uning imkoniyatlari ham quvonarli, ham xavotirli: bir tomondan, hayotimizni yengillashtiradi, kasalliklarni davolashda, ta'limni rivojlantirishda yordam beradi; ikkinchi tomondan, ish o'rinlari qisqarishi, axloqiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, savol tabiiy ravishda paydo bo'ladi: inson va sun'iy intellekt munosabatlari hamkorlikka asoslanadimi yoki raqobatga? Bu savol nafaqat texnologlar va iqtisodchilarning muammosi, balki har bir jamiyat a'zosi uchun ijtimoiy, axloqiy va madaniy masala.

Sun'iy intellekt — bu kompyuterning o'zi o'ylayotgandek ko'rinishi: o'rganadi, xulosa chiqaradi, qaror qabul qiladi va muammolarni hal qiladi. Sun'iy intellektning vazifasi:

1) O'rganish (machine learning) — tajribadan foydalanib, o'zini yaxshilab boradi.

2)Mantiqiy xulosa qilish — mavjud ma'lumotdan yangi natija chiqaradi.

3)Tabiiy tilni tushunish — odamning so'zini, matnini tushunish (masalan, men sizning savollaringizni tushunayotganim).

4)Ko'rish va eshitish — surat, video, tovushni aniqlash va tanish (masalan, yuzni aniqlash yoki ovoz bilan buyruq bajarish).

5)Avtomatlashtirish — odam qiladigan ishlardan ayrimlarini mustaqil bajarish.

Sun'iy intellekt — bu odam aqlli qiladigan ishlarga o'xshash vazifalarni texnika va dasturiy ta'minot orqali bajaruvchi soha. U hozirgi kunda tibbiyot, ta'lim, biznes, transport, kundalik hayotda keng qo'llanilyapti.

Sun'iy intellektning eng katta afzalligi — uning tezkorlik va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyatida. Inson miyasi juda kuchli bo'lsa-da, bir vaqtning o'zida minglab murakkab hisob-kitoblarni amalga oshira olmaydi. SI esa buni bir necha soniyada bajaradi.

Tibbiyotda: kasalliklarni erta aniqlashda, masalan, rentgen suratlarida o'smalarni ko'rishda SI shifokordan ko'ra tezroq natija berishi mumkin. Bu inson hayotini saqlab qolishga yordam beradi.

Ta'limda: SI o'quvchilar uchun individual dasturlar tuzib, ularning qobiliyatini hisobga olgan holda bilim berishi mumkin. Har bir bola uchun maxsus "sun'iy tutor" paydo bo'lishi mumkin.

Ishlab chiqarishda: avtomatlashtirish samaradorlikni oshiradi, mahsulot tannarxini pasaytiradi.

Ijodkorlikda: maqola yozish, she'r tuzish, dizayn chizish kabi jarayonlarda yordamchi sifatida ishlaydi. Bularning barchasi SI insonni kuchaytiruvchi vosita bo'lishini ko'rsatadi.

Sun'iy intellekt haqida qiziqarli 10ta fakt.

1. Atama birinchi marta 1956-yilda paydo bo'lgan. "Artificial Intelligence" (sun'iy intellekt) so'zini amerikalik olim Jon Makkarti ishlatgan.

2. Odam miyasidan ilhomlangan. SI algoritmlari neyron tarmoqlar asosida tuziladi — bu inson miyasi neyronlarining ishlashiga o'xshash modeldir.

3. O'rganadi va yaxshilanadi. Sun'iy intellekt qanchalik ko'p ma'lumot olsa, shuncha aniq va kuchli ishlaydi (Machine Learning).

4. Biznesda katta foyda keltiradi. Tadqiqotlarga ko'ra, SI'ni qo'llagan kompaniyalar samaradorlikni 40% gacha oshirishi mumkin.

=====

5. Deyarli har kuni hayotimizda ishlayapti.Google qidiruvi, YouTube tavsiyalari, telefon yuzni aniqlash funksiyasi — barchasi SI asosida ishlaydi.

6. Shaxmat va go o'yinida odamni yenggan.1997-yilda “Deep Blue” kompyuteri shaxmat bo'yicha jahon chempioni Kasparovni yenggan. 2016-yilda “AlphaGo” dasturi go o'yinida eng kuchli inson ustasini mag'lub qilgan.

7. Tabiiy tilni tushunadi.ChatGPT, Siri, Google Assistant kabi tizimlar inson tilida suhbatlashadi.

8. Ba'zi kasblarni almashtirmoqda.Oddiy tarjimon, haydovchi yoki kassir kabi kasblarda SI odamni siqib chiqarmoqda.

9. Ijodkorlikda ham qo'llanmoqda.Musika yaratish, rasm chizish, hikoya yozish — bularni ham SI bajara oladi.

10. Xavfsizlik va axloqiy muammolar bor. Agar noto'g'ri qo'llansa, SI kamsitish (diskriminatsiya), axborotni noto'g'ri tarqatish yoki nazorat quroliga aylanishi mumkin.

Sun'iy intellektning imkoniyatlari va xavflari haqida gapiradigan bo'lsak, So'nggi yillarda iqtisodiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SI mehnat bozorini o'zgartiradi: u ba'zi ishlarni avtomatlashtirib, boshqalarida esa insonni kuchaytiradi. OECDning hisobotlariga asosan, SI turli kasblarda vazifalarni qayta taqsimlashi, va ishchidan talab etiladigan ko'nikmalarni o'zgartirishi mumkin. Bu esa insoniyat uchun ham xavf ham imkoniyat vazifasini o'taydi. Shunga qaramay, har qanday texnologiyaning ikkinchi tomoni ham bor. SI inson bilan raqobatga kirishishi mumkin bo'lgan asosiy soha — mehnat bozoridir.

Ish o'rinlari qisqarishi: ishlab chiqarishda avtomatlashtirilgan robotlar yuzlab ishchilarning o'rnini bosmoqda. Ofis ishlarida esa avtomatik dasturlar hisobchi, tarjimon, hatto huquqshunoslarning ayrim vazifalarini bajarib qo'yishi mumkin.

Ijtimoiy tengsizlik: SI texnologiyalaridan foydalanishga imkoniyati bo'lgan mamlakatlar va odamlar tez rivojlanadi, boshqalar esa ortda qoladi. Bu esa jamiyatdagi ijtimoiy tafovutni chuqurlashtirishi mumkin.

Axloqiy masalalar: agar qarorlarni SI qabul qilsa, inson qadriyatlari va hissiyotlari e'tibordan chetda qolishi mumkin. Masalan, sud tizimida yoki tibbiyotda qarorni faqat algoritm emas, balki insoniy omil ham belgilashi zarur.

Bundan tashqari, ayrim ekspertlar va sanoat rahbarlari yaqin yillarda AI bir qator vazifalarda insoniyatdan ustun kelishini taxmin qilmoqda — masalan, OpenAI boshqaruvi Sam Altman 2026–2030 yillar atrofida katta burilishlar bo'lishi mumkinligini ta'kidlamogda. Bu kelajak uchun tayyorgarlik zarurligini yana bir bor eslatadi.

Hamkorlik (kooperatsiya) — nimasi yaxshi? SI insonga yordamchi va ko'paytiruvchi vosita sifatida eng samarali bo'lishi mumkin. Masalan, ijodiy ishlarda, kontent yaratishda, ma'lumotlarni tahlil qilishda inson — kontekst va qadriyatlarni, SI esa tezlik va miqdorni taqdim etadi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, ba'zi hollarda inson-SI kombinatsiyalari yaratuvchanlikda va ma'lumot asosida qaror qabul qilishda sezilarli foyda beradi. Ammo — ogohlantirish: har doim ham birga ishlash eng yaxshisi emas — ba'zi vazifalarda kombinatsiya eng yaxshi natijani bermaydi.

Avvalgi ishlar ham «coopetition» — hamkorlik va raqobatning birlashmasi — kontseptsiyasini taklif qiladi: ya'ni inson va mashina bir vaqtning o'zida ham hamkor, ham raqobatchi bo'lishi mumkin. Bu fikr korporativ strategiya va jamiyat siyosatiga yangi nuqtai nazar qo'shadi.

Raqobat — nima xavf tug'diradi? AI juda ko'plab oddiy va takroriy vazifalarni avtomatlashtirishi mumkin; bu esa ayrim kasblar uchun o'rinlarni qisqartirishi ehtimolini oshiradi. Forbes va boshqa tahlillar uzoq muddatda ayrim ishlarning avtomatlashtirilishini taxmin qilmoqda — bu esa kasbiy qayta o'qitish va ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi.

Shuningdek, SI jamoa ichida samaradorlikni shaxsiy darajada oshirishga qodir—ammo kompaniya yoki jamoa darajasida kutgan natijalarni bermasligi haqidagi dalillar ham bor: Atlassian kabi so'nggi tadqiqotlar, AI individual samaradorlikni oshirishi bilan birga, ko'p tashkilotlarda umumiy jamoaviy samaradorlikni sezilarli darajada yaxshilamaganini qayd etadi. Bu - SI ni strategik, tizimli joriy etish zaruriyatini ko'rsatadi. Shu sababli SI ni “raqobatchi” emas, balki “hamkor” sifatida shakllantirish masalasi juda dolzarbdir.

O'zbekiston ham bu jarayondan chetda emas. So'nggi yillarda davlat darajasida “Sun'iy intellektni rivojlantirish konsepsiyasi” qabul qilindi, IT-parklar faoliyati kengaytirildi. Universitetlarda “AI” mutaxassisligi bo'yicha yangi fakultetlar ochilmoqda.

Biroq bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun:

yoshlarni raqamli ko'nikmalarga o'qitish;

qayta kasbga yo'naltirish dasturlarini joriy qilish;

milliy til va madaniyatga moslashtirilgan SI loyihalarini ishlab chiqish;

axloqiy me'yorlarni nazarda tutuvchi qonunlarni ishlab chiqish zarur.

Aks holda, texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda ijtimoiy muammolar ham kuchayishi mumkin.

O'zbekiston kontekstida nima o'ylash kerak? O'zbekiston hukumati va strategik hujjatlar SIni mamlakat rivojida muhim vosita sifatida ko'rmoqda: 2024–2025 yillardagi strategiyalar va qarorlar orqali AI ni ijtimoiy va iqtisodiy sohalarga joriy etish rejalashtirilgan. Bu esa, to'g'ri boshqarilsa, mamlakatni raqobatbardosh IT-markazga aylantirishga yordam beradi; ammo siyosat, ta'lim va mehnat bozorini moslashtirish bo'lmasa, ijtimoiy tengsizlik xavfi ortadi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt va inson munosabati — bu oddiy “raqobat” yoki “hamkorlik” masalasi emas. Bu murakkab, ko'p qatlamli jarayon: ayrim sohalarda SI insonni almashtiradi, ayrim sohalarda esa uni kuchaytiradi. To'g'ri siyosat, ta'lim va madaniyat yondashuvi orqali SI — insonni chetga suruvchi kuch emas, balki uning sherigiga aylanishi mumkin.

Bugungi kunda sun'iy intellekt inson hayotining deyarli barcha sohalariga kirib kelmoqda. Uning imkoniyatlari yildan-yilga kengayib borayotgani sababli “inson va SI o'rtasida raqobatmi yoki hamkorlikmi?” degan savol dolzarb masalaga aylangan. Haqiqat shundaki, sun'iy intellektning o'zi raqib emas — u inson tomonidan yaratilgan vosita. Agar uni to'g'ri yo'naltirilsa, u inson mehnatini yengillashtiradi, bilim va imkoniyatlarini kengaytiradi, yangi kasblar, yangi imkoniyatlar yaratadi. Demak, asosiy yechim sun'iy intellektni insonning raqibi emas, balki hamkori sifatida rivojlantirishdir. Shundagina texnologiyalar taraqqiyoti jamiyatga foyda keltiradi, insoniyat oldidagi muammolarni hal etishga xizmat qiladi.

Har qanday texnologiya inson qo'lida vosita bo'lib qoladi. Demak, masala shundaki: biz sun'iy intellektni qanday maqsadda ishlatamiz? Agar maqsad jamiyat manfaatiga qaratilsa, inson va SI kelajakda eng yirik hamkorlikni yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.
2. Floridi, L. (2019). The Ethics of Artificial Intelligence. Oxford University Press.
3. Müller, V. C. (2016). Risks of Artificial Intelligence. CRC Press.
4. OECD (2023). Artificial Intelligence in Work, Innovation, Productivity and Skills. OECD Publishing.
5. Atlassian (2024). AI and Team Productivity Report. Atlassian Research.

- =====
6. Forbes (2024). Sun'iy intellekt va mehnat bozori haqida tahliliy maqolalar.
 7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari (2021–2024). Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish strategiyalari.
 8. <https://kun.uz/news/2024/01/09/suniy-intellekt-qanchalik-xavfli-yoki-foydali>
 9. <https://cyberleninka.ru/article/n/sun-iy-intellekt-va-uning-insoniyat-faoliyatida-tutgan-o-rni/viewer>
 10. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Sun%CA%BCiy_intellekt

